

Edward H. Carr

8. Partiets inflytande

Ur E. H. Carr: *Ryska revolutionen 1917-1923*, del 1 (Kapitel 8. s 205-235)

Utvecklingen efter oktoberrevolutionen 1917 av bolsjevikflygeln av det ryska socialdemokratiska partiet, som snart skulle bli ”det ryska kommunistpartiet (bolsjeviker)” var en både föränderlig och kontinuerlig process. Partiet fortsatte under hela sin historia att bära den prägel som Lenin hade satt på det och återvände ständigt till sina tidiga traditioner och tvister. Oktoberrevolutionen förändrade det på några tydliga och några mer subtila sätt. Men här är det åter svårt att skilja mellan förändringar som låg i dess natur som parti eller speciellt som ett revolutionärt parti och förändringar som var typiska för det eller den situation som det måste verka i. De tre huvudsakliga utvecklingslinjer som utmärkte tiden mellan oktoberrevolutionen och Lenins död var den ökande makten i händerna på en liten central partiledning, ombildningen av partiet från en revolutionär organisation inriktad på att störta existerande institutioner till den styrande kärnan i ett regerande och administrativt maskineri, och slutligen, skapandet av en monopolställning för partiet genom eliminering av andra partier.

Tendensen att koncentrera makt till en stor organisations centrum, och det nödvändiga i koncentration som ett villkor för effektivt arbete har blivit en vardaglighet för moderna politiska partier.¹ Partier som, liksom anarkisterna, motsatte sig det dömde sig själva till politisk sterilitet, andra partier var på det hela taget framgångsrika i proportion till sin villighet att godta en stark central myndighets och styrelses disciplin. Detta faktum har störande implikationer för partier som utger sig för att vara organiserade efter demokratiska linjer. Alla organiserade politiska partier — och särskilt partier som representerar massorna, där de djupa leden är vitt skilda från ledarna på grund av de intellektuella och tekniska egenskaper som krävs för ledarskap — har tenderat, hur demokratiska de principer än är som de vilar på — att utvecklas i riktning mot en sluten ledaroligarki. En sociolog, vars material huvudsakligen hämtats från studium av det tyska socialdemokratiska partiet och det italienska socialistpartiet före 1914, har analyserat symtomen:

I varje social relation skapar naturen själv herravälde och beroende. På så sätt representerar varje partiorganisation en kraftfull oligarki som står på demokratiska fötter. Överallt finns väljare och valda. Men överallt finns också den valda ledningens makt över de väljande massorna. Den oligarkiska strukturen i byggnaden döljer den demokratiska grunden.²

När bolsjevikerna blev ett massparti efter 1917 satte denna process snabbt in. Den påskyndades utan tvivel av de traditioner av sekretess och disciplin som upprättats i partiet före 1917, av den speciella ställning som det gradvis uppnådde efter 1917 som ett monopolparti i staten, och kanske också av den politiska efterblivenheten och bristen på erfarenhet hos de ryska arbetarna jämfört med deras västerländska motsvarigheter. Men perspektivet skulle snedvridas allvarligt om man ser processen som speciellt rysk eller speciellt bolsjevistisk. Den var gemensam, i högre eller lägre grad, för alla politiska partier från första hälften av nittonhundratalet.

Ett revolutionärt partis utveckling till ett styrande parti har varit ett utmärkande drag hos alla segerrika revolutioner och frambringar vissa konsekvenser som är så välkända att de kan kallas stereotypiserade. Partiet som vänder sig från uppgiften att förstöra till uppgiften att administrera, upp-täcker värdet av lag och ordning och av underkastelse under den revolutionära maktens rättmätiga myndighet och den angrips från vänster av dem som vill fortsätta revolutionen i namn av de tidigare revolutionära principerna, som man nu påstår att revolutionens regering förråder. Detta mönster

¹ Se kap 2 (s. 48-49 i tryckta boken)

² R. Michels, *Zur Soziologie des Parteiwesens* (andra utg. 1925), s. 504. Och vidare: ”Ju längre den officiella apparaten sträcker sig, dvs. ju fler medlemmar en organisation får och ju mer dess kassakista fylls och dess press växer, desto mer sätts demokratin åt sidan och ersätts av kommittéers allmakt” (ibid., s. 98). Anklagelserna för ”bysantism” — ett av bolsjevismens kritikers favoritglåpor — hördes i det tyska socialdemokratiska partiet så tidigt som 1908 (ibid., s. 148).

följdes i den ryska revolutionens historia. Men ett annat och tydligare drag kom fram som resultat av interaktionen mellan parti och stat. Förbindelsen mellan partiet och staten drog in partiet direkt i varje nationell kris och omformade varje krav på nationell enighet och nationell ledning till krav på partienighet och lojalitet med partiledaren. Att sluta leden var såväl för partiet som för nationen den naturliga reaktionen på den nationella faran. Inte heller var det möjligt att skilja på partiledaren Lenin och den nationelle ledaren Lenin. Det inflytande han utövade var moralisk auktoritet snarare än yttre makt. Men det hjälpte till att upprätta en tradition av personligt ledarskap såväl i partiet som i staten, som det var svårt att skaka av.

Den tredje viktiga förändringen var att partiet skaffade sig vad som i själva verket var ett politiskt monopol på sovjetiskt territorium. Ingen politisk teori vägrar ett politiskt parti rätten att ställa upp fasta villkor, på uppförande eller på troslära, för sina medlemmar och att utesluta dem som inte går med på det. Denna rätt hade emellertid hittills förutsatt att den enskilde hade frihet att byta partitillhörighet och att något alternativt parti hade en jämförbar möjlighet att påverka allmänna angelägenheter. Före revolutionen kunde bolsjeviker som hade en annan åsikt bli mensjeviker eller gå med i andra partier eller politiska grupper, och gjorde det också. Under de första månaderna efter revolutionen fungerade fortfarande i viss utsträckning denna fluktuering av medlemskap mellan de överlevande partierna — bolsjeviker och mensjeviker, höger- och vänster-SR. Bolsjevikerna var det styrande partiet, men fortfarande ett av flera partier. Men efter sommaren 1918 existerade andra partier bara på nåder och deras ställning blev mer och mer osäker, och från och med 1921 försvann de egentligen. Att dra sig tillbaka eller bli utesluten ur det enda kvarlevande partiet innebar hädanefter normalt — minst — att vara utesluten från varje legal form av politisk aktivitet. På så sätt var dispyterna inom partiet benägna att bli allt bittrare både därför att det inte fanns någon annan kanal där avvikande åsikter kunde uttryckas och därför att sådana åsikter nu rimligtvis kunde tillskrivas f.d. mensjeviker och SR som hade gått med i partiet av oärliga eller egennyttiga motiv.³ Det blev lätt och naturligt att behandla avvikande meningar som brist på lojalitet. I enpartistaten utvecklade idéerna om partienighet och partidisciplin hittills oanade implikationer.

Dessa förändringar utvecklades i stadier. Trots att Lenin sedan länge höll fast vid doktrinär konformitet och vid partidisciplin för att stärka den, så lämnade den ursprungliga partistadgan, som antagits av den andra partikongressen 1903 och fastställdes i lätt reviderad form av den tredje kongressen 1905, tvånget för medlemmarna att underkasta sig partibeslut underförstått. I den reviderade partistadgan som antagits av den sjätte kongressen i augusti 1917 gjordes detta tvång för första gången uttryckligt. Det är kanske förvånande att revolutionens seger först tycktes lätta på gränserna för partidisciplinen och leda till ohämmade meningsskiljaktigheter och tvister utan motstycke i bolsjevikpartiets annaler och kanske sällsynta i andra. Dessa tvister inom partiet fortsatte, skarpa som de var, under den erkända regeln att partimedlemmarna behöll sin handlingsfrihet till dess, men bara till dess, partiet fattat beslut. Det brott för vilket Zinovjev och Kamenev hade hotats med uteslutning just före revolutionen var inte att de hade uttryckt avvikande åsikter i centralkommitténs diskussioner, som föregick beslutet, utan att de offentligt hade utmanat beslutet när det genom majoritetsröst gått emot dem.⁴ Inget parti som står inför ett sådant trots kunde rimligtvis vägras rätten att tillämpa sanktioner. Ett par dagar efter revolutionens seger stod Lenin inför ännu en revolt, än en gång ledd av Kamenev och Zinovjev mot politiken (som strax efteråt lättades på till förmån för vänster-SR) att utesluta andra partier från sovjetregeringen, och denna kris ändade först i ett ultimatum och åtskilliga utträden.⁵ En vinter av yttrandefrihet och hårda slag i

³ Resolutionen från den tionde partikongressen tillskrev den tilltagande fraktioneringen ”inträde i partiets led av element som inte fullt absorberat det kommunistiska synsättet” (*VKP(B) v Rezoljutsijach* (1941), I, s. 375). Lenins ursprungliga utkast till denna resolution nämnde särskilt ”f. d. mensjeviker” (*Sotjinenija*, XXVI, s. 262).

⁴ På samma sätt låg inte Trotskij fel i fackföreningstvisten 1920-21 i det faktum att han hade lagt fram oantagbara förslag utan att han, när förslagen förkastats av en majoritet inom centralförsamlingen, vägrade att arbeta i den kommission som utsetts att arbeta fram en lösning (*ibid.*, XXVI, s. 88).

⁵ Se s. 124 ovan. Det ultimatum som centralkommittén den 6/19 november 1917 ställde till Kamenev, Zinovjev, Rjazanov och Larin krävde att de antingen ”omedelbart och skriftligt skulle gå med på att underkasta sig central-

partiets centralkommitté kulminerade i de berömda diskussionerna i februari och mars 1918 om Brest-Litovsk-förhandlingarna med Tyskland och undertecknandet av avtalet. I dessa diskussioner nåddes höjdpunkten då Dzerzjinskij uttryckte sitt beklagande över att partiet inte var starkt nog att riskera Lenins avgång och Lomov som var beredd också på denna eventualitet, sade öppet att ”vi måste gripa makten utan Vladimir Iljitj”.⁶

Medan den första verkan av revolutionen hade varit att uppmuntra diskussionsfrihet och offentlighet som annars sällan praktiserats av något parti när det gällt vitala frågor om allmän politik, började andra krafter snart att operera i motsatt riktning. Den okritiska entusiasmen, som fötts ur revolutionens triumf upplöstes; redan våren 1918 var ekonomiska svårigheter akuta, och det började komma opposition från vänstergrupper som anklagade partiledningen för opportunistiska tendenser och för att ha övergivit bolsjevismens principer. På så sätt gav tvisterna om Brest-Litovsk upphov till en grupp ”vänsterkommunister” som under fjorton dagar gav ut en daglig oppositionstidning i Petrograd, *Kommunist*, och ådrog sig Lenins missnöje vid den sjunde partikongressen som ägnades åt att ratificera Brest-Litovsk-avtalet i mars 1918:

Den svåra kris som vårt parti genomgår i samband med ”vänster”-oppositionens bildande är en av de största som den ryska revolutionen upplevt.⁷

Då de besegrats när det gällde Brest-Litovsk, vände de sin uppmärksamhet mot den kritiska ekonomiska situationen och angrep Lenins politik i sådana saker som anställningen av specialister, bildandet av industriella truster och enmansstyrelser i industrin, och de misstänktes naturligt nog, men kanske orättvist, för att intrigera med vänster-SR-medlemmar som hade lämnat Sovnarkom på grund av Brest-Litovsk-frågan.⁸ Gruppen försäkrade sig om kontroll över partiorganisationerna i Moskva och publicerade i april 1918 två nummer av en ny tidskrift med titeln *Kommunist*, beskriven som ”organ för den regionala byrån i Moskva av ryska kommunistpartiet (bolsjeviker)”. Redaktörer var Bucharin, Obolenskij, Radek och V. Smimov.⁹ Följande månad blev gruppen föremål för en av Lenins mest fruktansvärda bredsidor i en artikel ”Om 'vänster'-infantilitet och den småborgerliga andan”, och dog ut under sommaren 1918 när SR:s konspiration och början på inbördeskriget i fruktan drev partiet att återupprätta enigheten och självdisciplinen under Lenins ledarskap.¹⁰

kommitténs beslut och genomföra dess politik i alla sina offentliga aktioner eller avstå från all offentlig partiaktivitet och avgå från alla ansvariga poster i arbetarrörelsen tills nästa partikongress” (*Protokolij Tsentralnogo Komiteta RSDRP* (1929), s. 170). Zinovjev svarade med ett brev där han gav efter; de andra tre förhöll sig förhårdade och utslöts ur centralkommittén (ibid., s. 175-177). Rykov, Miljutin och Nogin utträdde också ur centralkommittén och avsåg sina poster i Sovnarkom.

⁶ Ibid., s. 249-750.

⁷ Lenin, *Sotjinenija*, XXII, s. 321. [[RKP\(b\):s sjunde, extra kongress den 6-8 mars 1918](#), Centralkommitténs verksamhetsberättelse]

⁸ Under de bittra partifejderna i december 1923 androg Zinovjev att vänster-SR vid denna tid hade föreslagit att man skulle arrestera Lenin och andra medlemmar av Sovnarkom, att planen hade övervägts allvarligt av vänsterkommunisterna och att Pjatakov hade utsetts att efterträda Lenin (Pravda 16 december 1923). Stalin refererade också till samma andragande (ibid., 15 december 1923). En grupp f. d. vänsterkommunister inklusive Pjatakov och Radek, svarade med ett uttalande att historien inte hade någon grund annat än ett par anmärkningar som hade fällts på skämt (ibid., 3 januari 1924). 1937 anklagades Bucharin för att ha organiserat en allvarlig komplot mot Lenin vid detta tillfälle.

⁹ Bland andra medarbetare som nämndes på titelsidan var Bubnov, Kossior, Kujbysjev, Pokrovskij, Preobrazjenskij, Pjatakov, Saprionov, Safarov, Uritskij, Unsjlicht, och Jaroslavskij. Det första numret tryckte ett långt manifest om den ekonomiska situationen som hade lästs upp vid ett möte mellan gruppen och partiledarna inklusive Lenin, den 4 april 1918. Enligt ett uttalande i *Kommunist* nr 1, 20 april 1918, s. 18, läste Lenin upp en rad mot-teser och lovade att publicera dem, men gjorde det inte. Gruppens manifest finns omtryckt i Lenin, *Sotjinenija*, XII, s. 561-571; dess innehåll kommer att diskuteras i Del IV.

¹⁰ Det är ett symptom på andan under denna tid att vid höjdpunkten på denna uppenbarligen bittra tvist, skulle Bucharin ha uppträtt som huvuddelegat för centralkommittén vid den första allryska nationalekonomirådets kongress och att Radek skulle ha lämnat en rapport till den om ”de ekonomiska konsekvenserna av Brest-Litovsk-avtalet” (*Trudy I Vseroskiskjского S'ezda Sovetov Narodnogo Chozejstva* (1918), s. 7, 14-23). En sådan elasticitet berodde delvis på den oerhörda bristen på kvalificerat folk i partiet, men också delvis på den starka traditionen att hur partimedlemmarna än månne diskutera bland sig själva så talade de i icke-partianslutna organisationer med partiets stämman. Rjajanov pikade vid detta tillfälle Radek för att han ”argumenterade mot sig själv” och ”uppförde en Eiertanz” (ibid., s. 34).

Den sjunde partikongressen som beslöt att ratificera Brest-Litovsk-avtalet gav också verkan åt Lenins förslag ett år tidigare i hans aprilteser att ändra partiets namn från ”socialdemokratiskt” till ”kommunistiskt”. Marx och Engels hade uttryckt sitt ogillande med den gamla titeln när det tyska arbetarepartiet tog det 1875; redan vid den tiden höll ordet ”demokratisk”, även kvalificerat genom adjektivet ”social-” på att börja förlora sina revolutionära konnotationer. Sedan 1914 hade socialdemokraterna i Europa, utom en obetydlig minoritet, övergivit världsrevolutionens sak och blivit borgerliga ”reformister” eller ”chauvinister”. I december 1914 hade Lenin undrat om det inte skulle vara bättre att överge det ”fläckade och degraderade” namnet ”social-demokrater” och återvända till det marxistiska ”kommunisterna”.¹¹ Det var dags att markera klyftan mellan dem och att göra anspråk på det marxistiska arvet för revolutionärerna genom att återvända till det gamla marxistiska namnet ”kommunist”. Ändringen hade en dubbel betydelse. Internt vände partiet slutgiltigt ryggen åt det borgerliga stadiet av revolutionen och vände resolut ansiktet mot det kommunistiska målet. Externt markerade bytet den europeiska arbetarrörelsens delning mellan dem som höll fast vid en borgerlig reformpolitik och dem som stod för revolutionen genom proletariatet. Den splittring som Lenin hade genomfört i det ryska partiet 1903 upprepades nu i internationell skala. Det hade funnits ett visst motstånd inom partiet mot att ändra det traditionella namnet: men i mars 1918 slutade Lenins anhängare för gott att kalla sig det ”ryska socialdemokratiska arbetarpartiet” — ett omdiskuterat namn som de länge delat med mensjevikererna och nu överlämnat åt dem — och blev det ”ryska kommunistpartiet (bolsjevikererna)”.¹²

Det hade också blivit tid att strama åt partiorganisationen. Organisationssystemet hade länge i partikretsar beskrivits som ”demokratisk centralism”,¹³ en term som avsåg att denotera den tvåfaldiga process genom vilken makten flöt uppåt från particellerna i stad eller fabrik eller by genom mellanliggande lokala eller regionala kommittéer tills den nådde sin topp i centralkommittén, som var den suveräna kongressens organ, och disciplinen flöt nedåt genom samma kanaler där varje partiorgan var underordnat organet över det och ytterst centralkommittén. Med revolutionens seger kunde idén om partiets ombildning till en laglig organisation och den stora ökningen av medlemsantalet på lång sikt fullt genomföras efter den linje som mycket liknade sovjetorganisationen. Det högsta organet, partikongressen, sammanträdde i princip — och under de första åren efter revolutionen de facto — varje år. Centralkommittén som var det främsta exekutiva organet, sammanträdde enligt 1917 års stadga ”inte mindre än en gång varannan månad”. När revolutionen gjorde det möjligt för partiet att sprida sitt nätverk över hela Ryssland kom en vidsträckt hierarki av centrala och lokala organisationer till. Nedanför den ”allryska” kongressen och dess centralkommitté hade varje konstituerande republik eller region (*oblast*) sin regionala konferens och regionala kommitté, nedanför dem fanns provinskonferenser och provinskommittéer, sedan kom landskapets (*vezd*) konferens och kommitté och distriktets (*volost*) konferens och kommitté, och sist av allt kom particellerna, var och en med sin ”byrå”, i fabriker, i bysamfälligheter, i Röda armén, i sovjetinstitutioner — verkligen överallt där två eller tre partimedlemmar kunde samlas. Trots att cellerna stod lägst i hierarkin, var de på intet sätt det minst viktiga element i partiapparaten. Det är t.o.m. svårare att få en sann bild av dessa än av de lokala sovjeterna som utgjorde den lägsta graden i sovjetsystemet. Men på många sätt ärvde de traditionen från de små underjordiska grupperna, genom vilka partiet utövade sitt inflytande i tsar-Ryssland, och hela strukturen var åtminstone under revolutionens tidiga stadium beroende av deras lojalitet och effektivitet.¹⁴

¹¹ Lenin, *Sotjinenija*, XVIII, s. 73.

¹² *VKP(B) v Rezoljutsijach* (1941), I, s. 297.

¹³ Termen (för denna se s. 48 ovan) skrevs in i partistadgan av den femte partikongressen 1907 (*ibid.*, I, s. 108); en exakt definition inkluderades först i partistadgan 1934 (*ibid.*, II, s. 591) i följande ordalag:

(a) Tillämpning av valprincipen till alla ledande partiorgan från det högsta till det lägsta;

(b) Partiorganen var ansvariga inför sina respektive partiorganisationer;

(c) Sträng partidisciplin och minoritetens underkastelse under majoriteten;

(d) De högsta organens beslut var absolut bindande för de lägre organen och för alla partimedlemmar.

¹⁴ En viktig resolution från den tionde kongressen räknade upp cellernas funktioner (*ibid.*, I, s. 370-731).

När partiets uppbyggnad var given, liksom de stormiga förhållanden som det kastades in i några månader efter sin revolutionära triumf, så var dess utveckling oundviklig. I den kamp som låg latent i begreppet ”demokratisk centralism” — kampen mellan flödet av makt från periferin mot centrum och den pålagda disciplinen från centrum till periferin, mellan dem och effektivitet — så var den andra faktorn bestämd att bli den dominerande. Så länge Lenin höll tyglarna stramt kunde de två krafterna försonas och löpa i samma sele; och själv var han alltid otålig mot dem som försökte dra en skiljelinje mellan makt ”uppifrån” och ”nerifrån”.¹⁵ Men det ökande inflytandet från Lenins enastående och själv tillförlitliga personlighet under de kritiska år som den nya regimen måste genomgå rättfärdigade traditionen av en stark ledning och hjälpte till att framkalla ett behov av en sådan. Andra krafter verkade också. Den starkaste av alla var den tryckande tyngden av hela traditionen av rysk administration och av den ryska sociala strukturen. Utan tvivel önskade Lenin i princip, och strävade även i praktiken efter, att få de djupa leden av partiet och följaktligen av proletariatet att ta aktiv del i partiets och nationens angelägenheter. Och när han talade, som han ofta gjorde under sina senare år, om ”efterblivenheten” och ”bristen på kultur” hos det ryska folket, så tänkte han delvis på sitt misslyckande med att förverkliga denna dröm. Det skulle troligen ta mer än en generation att göra något allvarligt intryck på en så djuprotad tradition av administrativ styrning uppifrån. Inte heller skilde sig det ryska kommunistpartiet så mycket som man ibland antar i detta avseende från politiska partier i andra länder, där kontroversiella frågor genomkämpas och partilinjerna bestäms av en snäv krets av ledare snarare än av någon effektiv konsultation av de djupa leden.

Det var alltså inte förvånande att samma oemotståndliga tendens mot maktkoncentration som angrep sovjetorganen på samma sätt — men något senare i tiden — angrep partiorganen. Den formellt suveräna partikongressen blev, trots att den sammanträdde årligen från 1917 till 1924, alltför hindrande och sammanträdena alltför sällsynta för effektiv maktutövning och dess nedgång följde, fast med en viss intervall, den statliga motsvarighetens, den altryska sovjetkongressen. Den sjunde partikongressen i mars 1918 som röstade för ratificering av Brest-Litovsk-avtalet, var den sista som beslöt en viktig politisk fråga genom majoritetsomröstning. De följande få kongresserna fortsatte att diskutera besvärliga frågor och vittnade vid en del tillfällen om skarpa meningsutbyten: detta gällde särskilt den tolfte kongressen 1923 — den första sedan oktoberrevolutionen som Lenin inte var närvarande vid. Men också när diskussioner ägde rum på kongressens golv så fattades de verkliga avgörandena på annat håll. Redan i oktober 1917 var det centralkommittén som hade fattat det livsviktiga beslutet att gripa makten och det var centralkommittén som tog över kongressens makt. Men t.o.m. centralkommittén — liksom VCIK dess motsvarighet i sovjetsystemet — misslyckades i sin tur med att behålla sin makt, som snart undergrävdes av mindre och mer effektiva organ. När Zinovjev 1923 entusiastiskt förklarade att ”vårt partis centralkommitté utgör en grupp som i sig suger upp allt som äger störst auktoritet från partiet, i kraft av traditionen och i kraft av dess tjugofemåriga historia” så beskrev han en situation som just skulle gå in i historien.¹⁶

Frågan om centralisering inom partiet kom först i dagen vid den åttonde partikongressen som sammanträdde i mars 1919 mitt under brinnande inbördeskrig. Processen hade vid denna tid gått långt. Osinskij klagade vid kongressen över att allt partiarbete var centrerat runt centralkommittén och att ”inte ens centralkommittén existerar i egentlig mening som kollegialt organ”, eftersom

¹⁵ 1920 beskrev han hur partiet arbetade genom sovjetapparaten och fortsatte: ”Sådan är den proletära statsmaktens allmänna mekanism, sedd ’ovanifrån’, från det praktiska förverkligandet av diktaturen. Man får hoppas att läsaren kommer att förstå varför den ryska bolsjevismen som känner till denna mekanism, har iakttagit hur denna mekanism har vuxit fram under en tjugofemårsperiod ur små, illegala, underjordiska grupper, inte kan låta bli att betrakta allt tal om ’ovanifrån’ eller ’nerifrån’, ledarnas diktatur eller massornas diktatur som löjligt barnsligt nonsens, jämförbart med en diskussion om huruvida en mans vänstra ben eller högra arm är nyttigast för honom.” (*Sotjinenija*, XXV, s. 193). Några månader senare utfärdade centralkommittén ett cirkulärbrev om den ”brännande frågan” om de ”övre” och ”nedre” leden inom partiet. Det tillskrev delvis frågornas skärpa det förhållandet att det nyligen influerades ett stort antal nya och oprövade medlemmar, delvis de ”oriktiga och ofta helt odrägliga arbetsmetoder som vissa ansvariga partiarbetare antagit” (*Izvestija Centralnogo Komiteta, Rossijskoj Kommunistitjeskoj Partii (Bolsjevikov)*; nr 21, 4 september 1920 s. 1-3).

¹⁶ *Dvenadcatyj S'ezd Rossijskoj Kommunistitjeskoj Partii (Bolsjevikov)* (1923), s. 207.

”kamraterna Lenin och Sverdlov beslutar löpande frågor under samtal med varandra eller med enskilda kamrater, som har hand om den ena eller andra grenen av sovjetarbetare”.¹⁷ Inte desto mindre ställde inbördeskriget partiet som en resolution från kongressen medgav ”i en ställning, där den mest strikta centralism och den strängaste disciplin var en absolut nödvändighet”,¹⁸ och det var särskilt olyckligt att Sverdlov, hittills partimaskineriets kompetente styresman, avled i början av kongressen. Kongressen, som gick med på att det var nödvändigt att stärka den centrala makten, bemödade sig om att utrusta centralkommittén för sin uppgift genom att begränsa dess medlemsantal till nitton (med åtta ”kandidater”) och genom att föreskriva möten var fjortonde dag. Men den tog samtidigt det ödesdigra steget att skapa tre nya organ, som, trots att de till namnet utgick från centralkommittén skulle dela dess funktioner mellan sig inom de närmaste tre eller fyra åren och lägga under sig allt utom maktens yttre utsmyckningar.

Det första av dessa organ var en politbyrå på fem medlemmar, vars namn och karaktär liknade den politiska byrå, som tidigare skapats i ett krisögonblick i början på oktoberrevolutionen. Dess funktion var att ”fatta beslut i frågor som inte tillät dröjsmål” och att rapportera till centralkommitténs sammanträde var fjortonde dag. Men det behöver knappast sägas att den formella begränsningen av dess befogenheter till brådskande frågor, liksom den liknande begränsningen av Sovnarkoms maktbefogenheter i RSFSR:s författning, visade sig helt orealistisk; politbyrå blev snabbt den huvudsakliga källan till viktiga politiska beslut, som effektuerades genom statsmaskineriet. Det andra nya organet var en ”organisatorisk byrå” (Orgburo), också på fem medlemmar, som skulle mötas tre gånger i veckan och ”leda partiets hela organisatoriska arbete”. Det tredje organet var ett ”centralkommitténs sekretariat”, som bestod av en ”ansvarig sekreterare” och fem ”tekniska” assistenter, vilkas funktioner inte vidare definierades.¹⁹ Faran av en kollision mellan politbyrå, orgbyrå och sekretariatet reducerades genom lösningen med gemensamma medlemmar. Krestinskij, som blev den förste ”ansvarige sekreteraren” hade också säte i orgbyrå. En medlem av politbyrå skulle också bli medlem av orgbyrå, Stalin var utvald till denna roll. Vid nästa kongress 1920 togs ännu ett ödesdigert steg. Man beslöt att stärka sekretariatet genom att göra tre ”permanenta arbetare”, alla medlemmar av centralkommittén, till medlemmar och genom att anförtro den att ”ha hand om löpande frågor av organisatorisk och exekutiv karaktär”, endast ”den allmänna styrelsen av det organisatoriska arbetet” reserverades åt orgbyrå.²⁰ Det nyförstärkta sekretariatet skulle bestå av Krestinskij, Preobrazenskij och Serebrjakov.

Man hade i allmänhet inte förutsett att de huvudsakliga frågor som detta oprövade sekretariat skulle ställas inför var frågor om partidisciplin. Vänsterkommuniströrelsens upplösning sommaren 1918 under trycket från inbördeskriget angav inte slutet på oppositionen inom partiet. Den ryska revolutionen hade nått den punkt, som är gemensam för erfarenheten av alla revolutioner, när partiet som gjort revolution stod inför uppgiften att konsolidera sin makt och stärka statsmaskineriet; och i ett sådant ögonblick var opposition från vänster i namn av gamla revolutionära principer oundviklig och ihärdig. Vid den åttonde partikongressen i mars 1919, med inbördeskriget vid sin höjdpunkt, utmanade en ”militär opposition” utan framgång Trotskijs politik att bygga upp en ny nationell värnpliktsarmé med yrkesofficerare som delvis togs från den gamla tsararmén. Vid den nionde kongressen i mars 1920 protesterade en grupp, som använde partilagordet ”demokratisk centralism”, mot införandet av enmansstyre inom industrin och försäkrade sig om fackföreningarnas stöd i Tomskijs person, och detta visade sig vara startpunkten för en ny oppositionsrörelse. Dess framväxt under sommaren 1920 spårades i en rapport från centralkommittén till partikongressen följande vår. Ibland tog den formen av sammanstötningar inom samma partiorgan, ibland av landskapsorganisationers trots mot någon provinsieell kommitté, ibland av missnöje bland ”arbetarnas del av vissa provinsieella kommittéer”, ibland av dispyter mellan arbetare- och

¹⁷ *Vos'moj S'ezd RKP (B)* (1933), s. 165-166.

¹⁸ *VKP(B) v Rezoljutsijach* (1941), I, s. 305.

¹⁹ *Ibid.*, I, 304. Hittills hade sekretariatet varit ett rent rutinorgan, som stod under Sverdlovs överinsyn (Lenin, *Sotjinenija*, XXIV, s. 127-128).

²⁰ *VKP(B) v Rezoljutsijach* (1941), I, s. 344.

bondeorganisationer. Besvärerna kunde härledas ur flera saker — ”de arbetande massornas fruktansvärda utmattning” genom krig, inbördeskrig, brist på ekonomisk organisation, köld och svält; att ”uppriktiga, hängivna men politiskt otränade arbetare och bönder” hade tillträdde till partiet.²¹ Mot slutet av sommaren utsågs en kommission, som skulle se på saken, inklusive två av dem som hade figurerat i oppositionen den föregående kongressen, Ignatov och Saprionov, och en resolution som föreslagits av denna kommission antogs av en allrysk partikonferens i september 1920. Resolutionen talade i allmänna ordalag om behovet av ökade kontakter mellan de djupa leden och den centrala myndigheten och att skänka partilivet ny kraft och vitalitet. Men dess mest konkreta rekommendation var att upprätta en ”kontrollkommission vid sidan av centralkommittén”. Kommissionens funktion var ”att ta emot och undersöka klagomål av alla slag”, att diskutera dem, om nödvändigt tillsammans med centralkommittén och att besvara dem. I avvaktan på nästa partikongress skulle den huvudsakliga kontrollkommissionen bestå av Dzerzjinskij, Muranov, Preobrazenskij och fyra medlemmar som utsetts av de största lokala partiorganisationerna; därefter fastställdes det att ”i allmänhet skulle medlemmar av centralkommittén inte väljas till medlemmar av kontrollkommissionen”.²² Liknande kommissioner skulle också anslutas till de provinsiala partikommittéerna. En speciell ”kremlkontrollkommission” inrättades för att undersöka ”kremlprivilegier” som var upphov till klagomål inom partiet, och för att ”få dem, i den mån det var omöjligt att utplåna dem helt, inom gränser som varje partikamrat kunde förstå”.²³ Den centrala kontrollkommissionen inledde sin verksamhet med ett cirkulär till alla partimedlemmar, som inbjöd dem ”att meddela den alla förseelser av partimedlemmar mot partiet, utan att för ett ögonblick besväras av de anklagade personernas ställning eller funktion”.²⁴

Dessa åtgärder gjorde ingenting för att dämpa den stigande oron. Hösten 1920, när inbördeskriget egentligen var över, uppkom den farligaste utbrytargruppen som organiserats inom partiet efter revolutionen under namnet ”arbetarnas opposition”. Den var starkare till antal än i ledning eller program. Dess ende välkände ledare var Sjljapnikov, som själv tidigare varit metallarbetare och arbetsfolkkommissarie i den första sovjetregeringen och som utsåg sig själv till arbetarnas ”förkämpe”, och Kollontaj, vars anseende inte längre stod så högt som under revolutionens första dagar. Dess program var en blandning av förekommande missnöjesyttringar, som huvudsakligen riktade sig mot den ökande centraliseringen av ekonomisk och politisk kontroll, mot den ökande effektiviteten och skoningslösheten hos maskineriet. Den föreslog att man överförde kontrollen över industrin och produktionen från staten till fackföreningarna och appellerade på så sätt till det vaga kravet på ”arbetarkontroll” och till den syndikalistiska tendensen, endemisk i vissa sektioner av partiet; den protesterade mot de intellektuellas dominans inom partiet och krävde en drastisk utrensning av icke-arbetare; och den önskade öppna val till alla partiposter och fria diskussioner inom partiet med möjligheter att sprida avvikande åsikter. Denna kritik och dessa förslag, som hade ventilerats vitt och brett i pressen och på andra håll vintern 1920-21 fanns uttryckta i en pamflett [Arbetaroppositionen](#) av Kollontaj, som spreds till partimedlemmarna vid tiden för den tionde partikongressen i mars 1921.²⁵

Arbetaroppositionens åsikter gjorde den till en av de viktigaste flyglarna i tvisten om fackföreningarnas roll som upprörde partiet under hela vintern 1920-21. Medan ”arbetarnas opposition” stod

²¹ *Izvestija Tsentralnogo Komiteta Kommunistitjeskoj Partij (Bolsjevikov)* nr 29, 7 mars 1921, s. 4-6, omtryckt i *Rabotjaja Oppozicija: Materialy i Dokumenty* (1926), s. 21-22

²² *VKP(B) v Rezoljutsijach* (1941), I, 351-353.

²³ *Izvestija Tsentralnogo Komiteta Kommunistitjeskoj Partij (Bolsjevikov)* nr 26, 20 december 1920, s. 2.

²⁴ *Ibid.*, nr 25, 11 november 1920, s. 1.

²⁵ Denna pamflett står inte längre att få tag på så lätt [inte längre sant – Red], men den citeras utförligt i *Rabotjaja Oppozicija: Materialij i Dokumenty* (1926) och i *Platforma Sjljapnikova i Medvedeva* (1927); se också Lenin, *Sotjinenija*, XXVI, s. 632-634; XXVII, s. 494-496. Det finns en engelsk översättning, *The Workers' Opposition in Russia* (n.d.). R. Michels generaliseringar om partiavvikelser som ursprungligen skrevs före 1910 är väl tillämpliga på arbetaroppositionen: ”Majoritetens slagord är 'centralisering,' minoritetens 'autonomi'; för att nå sina mål drivs minoriteterna att föra en kamp som ibland tar formen av en kamp för frihet och t. o. m. använda frihetshjältarnas terminologi när de 'drar i fält mot tyrannernas tyranni’” (*Zur Soziologie des Parteiwesens* (andra utgåvan 1925), s. 228).

för fackföreningarnas oberoende och deras suveränitet i det ekonomiska systemet tog Trotskij för första gången sedan Brest-Litovsk-avtalet offentlig ställning mot Lenin och krävde fackföreningarnas öppna underordning under staten. Under hela januari månad 1921 tryckte *Pravda*, dag efter dag, polemiska artiklar där partiledarna luftade diametralt motsatta åsikter. Partiet publicerade två nummer av ett speciellt *Diskussionsblad* för att bereda ett forum åt ett mer detaljerat meningsutbyte. Lenin slog larm. I en pamflett kallad Partikrisen talade han om en ”feber” som skakade partiet och undrade om partiorganismen ”kunde läkas helt och omöjliggöra ett återfall av sjukdomen eller om sjukdomen kommer att bli kronisk och farlig”. Han anklagade Trotskij för att ”skapa en fraktion på en felaktig plattform”; och han vände sig till ”arbetarnas opposition” och fördömde den hittills godtagna partiregeln med ett skäl som efteråt användes för att radera ut den:

Att formera oss i olika grupper (särskilt inför en kongress) är naturligtvis tillåtet (likaså att värva röster). Men det måste ske inom kommunismens (inte syndikalismens) gränser och på ett sådant sätt att det inte väcker löje.

Han slutade med en välkänd varning för att yttre fiender skulle utnyttja den interna partisplittningen:

Ententens kapitalister kommer utan tvivel att dra fördel av sjukdomen i vårt parti och sätta in ett nytt angrepp, och socialrevolutionärerna kommer att organisera intriger och uppror. Vi är inte rädda eftersom vi skall enas som av man och inte frukta att erkänna sjukdomen, men medvetna om att den av oss kräver mer disciplin, mer motståndskraft, mer fasthet på varje post.²⁶

Innan den länge väntade partikongressen sammanträdde den 8 mars 1921 hade kronstadtmysteriet — det allvarligaste inre hotet mot regimen sedan revolutionen — rättfärdigat Lenins fruktan och skärpt varje maning att sluta partileden.

Den tionde partikongressen i mars 1921 var avgörande i partiets och republikens historia. Den sammanträdde i ett ögonblick då de ljusa förhoppningar som fötts ur det segerrika slutet på inbördeskriget hade krossats, när den ekonomiska krisen hade framträtt i den rena formen av brist på livsförnödenheter och när det politiska upproret hade stuckit upp sitt huvud för första gången sedan sommaren 1918. En känsla av det prekära i situationen genomsyrade kongressen. Det minsta av dess resultat var lösningen av den häftiga tvisten om fackföreningarna; meddelandet om NEP kom vid ett sent stadium av förhandlingarna och diskuterades inte på något långtgående sätt. Kongressens verkliga ledmotiv, som Lenin spelade på i nästan alla sina talrika yttranden var det överväldigande behovet av enighet i partiet. Han anslog det dramatiskt i sitt korta öppningsanförande:

Kamrater, vi har genomlevt ett märkligt år, vi har tillåtit oss lyxen av diskussioner och dispyter inom vårt parti. För ett parti som är omgivet av de starkaste och mäktigaste fiender, som omfattar hela den kapitalistiska världen, för ett parti som på sina axlar bär en oerhörd börda, var denna lyx sannerligen förbluffande. Jag vet inte hur ni vill värdera det nu. Har denna lyx enligt er åsikt varit fullt förenlig med våra materiella och moraliska resurser?

Och senare vände han sig med sällsynt lidelse mot oppositionen:

Och dessa reflexioner om yttrandefrihet och frihet att kritisera, som ... funnits i alla ”arbetaroppositionens” tal utgör nio tiondelar av meningen i tal som inte har någon verklig mening, bara ord av denna typ. Kamrater, låt oss inte tala enbart om ord, utan om deras innehåll. Ni kan inte bedra oss med ord som ”frihet att kritisera”. När vi sade att partiet uppvisar sjukdomssymtom, menade vi att denna diagnos förtjänar trefaldig uppmärksamhet; otvivelaktigt finns sjukdomen här. Hjälp oss att läka denna sjukdom. Tala om för oss hur man kan läka den. Vi har spenderat en hel del tid på diskussion och jag måste säga nu att det är betydligt bättre att ”diskutera med gevär” än med oppositionens teser. Vi behöver ingen opposition, kamrater, det är inte tid för det nu! Antingen på denna sidan eller på den andra — med gevär, inte med oppositionen.²⁷

Terminologin var vag. Sammanhanget tillät antagandet att allt Lenin krävde var att de som framhärddade i sin opposition och som logiskt kunde väntas befinna sig på andra sidan barrikaderna

²⁶ Lenin, *Sotjinenija*, XXVI, s. 87-94. [Se [Rysslands kommunistiska partis \(bolsjevikerna\) tionde kongress](#)]

²⁷ Lenin, *Sotjinenija*, XXVI, s. 200, 227.

skulle uteslutas ur partiet. Ändå lät han förstå, och avsåg att låta förstå, att inom partileden var frihet att kritisera en ”lyx”, som lätt degenererade till en ”sjukdom” och att utom dessa led var det enda effektiva medlet att lösa tvister, geväret. Dessa slutsatser kan mycket väl ha varit riktiga under de förhållanden av kris och väpnat uppror som överskuggade den tionde kongressen. De hade sina rötter i partidoktrinen, och Lenin hjälpte till att nita fast dem i partitraditionen.

Två resolutioner som handlade om partienighet och disciplin antogs av kongressen. Den ena som bar titeln ”om den syndikalistiska och anarkistiska avvikelserna²⁸ i vårt parti” förklarade att spridning av ”arbetaroppositionens” idéer var ”oförenligt med medlemskap i det ryska kommunistpartiet”. Resolutionen tillade, något inkonsekvens, att man ”skulle finna utrymme för det mest detaljerade meningsutbyte mellan partimedlemmarna i alla berörda frågor i specialpublikationer, antologier etc.”,²⁹ och kongressen vägrade i en kort separatresolution att acceptera avgångsansökningarna från de medlemmar av ”arbetaroppositionen” som hade återvalts till centralkommittén och kallade dem att ”underkasta sig partidisciplinen”.³⁰ Den andra stora resolutionen ”Om partienigheten” höll fast vid att alla omtvistade frågor i partiet inte skulle underkastas ”diskussion av grupper som bildats på den ena eller andra plattformen, utan diskussion av alla partimedlemmar”. Centralkommittén gavs i uppdrag att genomföra ”det totala avskaffandet av fraktionism”.³¹

Kongressen föreskrev omedelbar upplösning av alla grupper utan undantag som formar sig runt den ena eller andra ståndpunkten och instruerar alla organisationer att strängt hålla fast vid att varje slags fraktionerande aktivitet är otillåten. Att inte fullfölja detta kongressbeslut måste medföra ovillkorlig och omedelbar uteslutning ur partiet. Slutligen lade kongressen till ett hemligt tillägg, som blev känt som ”punkt 7” i följande ordalag:

För att förverkliga sträng disciplin inom partiet och i allt sovjetarbete och för att uppnå största möjliga enhet genom att undanröja all fraktionism ger kongressen centralkommittén fullmakt att i fall av disciplinbrott eller återupplivande av eller tolerans gentemot fraktionism att tillämpa alla mått av partisanktioner inklusive uteslutning ur partiet, eller, vad gäller medlemmar av centralkommittén, överföring till kandidatstatus eller t. o. m., som en extrem åtgärd, uteslutning ur partiet. Tillämpningen av en så extrem åtgärd på medlemmar och kandidater i centralkommittén är avhängig av ett sammankallande av ett plenum med centralkommittén till vilket alla kandidaterna och alla medlemmarna av kontrollkommissionen skall kallas. Om ett sådant allmänt möte av ansvariga partiledare med två tredjedels majoritet erkänner att det är nödvändigt att en medlem av centralkommittén överförs till kandidatstatus eller att han utesluts ur partiet, skall en sådan åtgärd genomföras omedelbart.³²

De perifrastiska omskrivningarna, försiktighetsmåttan mot förhastade handlingar och beslutet att hålla denna slutliga paragraf hemlig,³³ tydde på den motvillighet med vilken kongressen vidtog denna hotfulla åtgärd. Tveksamheten var berättigad. Resolutionen blev ödesdigert för partiets framtid fastän den var en logisk följd av överförandet av den effektiva makten från kongressen till centralkommittén.

²⁸ Detta var uppenbarligen första gången detta berömda ord förekom i partivokabulären. Lenin förklarade det vid kongressen så här: ”En avvikelse är någonting som kan rättas till. Folk har irrat lite från stigen eller börjar göra det, men det är möjligt att rätta till det. Det är enligt min åsikt vad som uttrycks av det ryska ordet *uklon*” (Lenin, *Sotjinenija*, XXVI, s. 267).

²⁹ *VKP(B) v Rezoljutsijach* (1941), I, s. 366-368.

³⁰ *Ibid.*, I, s. 368.

³¹ Ordet ”fraktionism” blev populärt i partivokabulären under de närmast kommande åren. Det definierades i resolutionen som ”uppdykandet av grupper med särskilda ståndpunkter och med ambitionen att i viss grad bilda en enhet och upprätta sin egen gruppdisciplin”. ”Grupper” var alltså i sig själva inte illegitima; men ”fraktioner” var det.

³² *Ibid.*, I, s. 364-366. Resolutionen i den form som den underkastades kongressen av Lenin finns i Lenin, *Sotjinenija*, XXVI, s. 259-261. Kongressen gjorde enbart mindre formuleringsändringar: 'punkt 7' förblev i den form den ursprungligen skrevs, förmodligen av Lenin själv. [Se ”Ursprungligt utkast till tionde RKP-kongressens resolution om partiets enhet” i [Rysslands kommunistiska partis \(bolsjevikerna\) tionde kongress](#)]

³³ Partikonferensen i januari 1924, ett par dagar före Lenins död, beslöt på Stalins förslag att erbjuda centralkommittén att publicera den hemliga paragrafen (*VKP(B) v Rezoljutsijach* (1941), I, s. 545).

Den tionde partikongressen var en milstolpe i partimaskineriets maktutveckling. Den nuvarande doktrinen om partidisciplin krävde av partimedlemmen, och särskilt medlemmen av centralkommittén, att han skulle foga sig lojalt efter partiets beslut när de väl fattats annars skulle han utsättas för det strängaste straffet som var uteslutning ur partiet. Till dess beslutet fattades var han fullständigt fri, enligt 1919 års stadga,³⁴ att sprida sina åsikter. Så sent som i januari 1921 hade Lenin erkänt partimedlemmarnas rätt att värva röster. Två månader senare var de mörknande politiska och ekonomiska krismolnen vid den tionde kongressen orsak till att han drog tillbaka detta erkännande. Hädanefter skulle kritik från individer eller t.o.m. grupper tolereras inom partiet, men oppositionen fick inte organiseras; det skulle vara att begå synden ”fraktionism”. Till och med sammansättningen av centralkommittén undandrog i sista hand från den suveräna kongressens exklusiva befogenheter, eftersom två tredjedelar av dess medlemmar nu befann sig i en ställning där de kunde utesluta motsträviga kolleger. Summan av dessa åtgärder, godtagna och understödda av Lenin själv i krisatmosfären vid den tionde partikongressen i mars 1921, kom att öka den disciplinära makten hos den inre gruppen av partiledare enormt. Dessa åtgärder som uppstått ur ett krisläge för partiet fördunklade en mängd goda avsikter som inspirerats av slutet på inbördeskriget och gjorde de inledande paragraferna i en lång resolution om partiorganisationen något överkliga. Resolutionen hänvisade till ”militariseringen”, till den ”extrema organisatoriska centralismen” och det ”system av ’stridande’ befäl” som av nödvändighet hade dominerat partiangelägenheterna under inbördeskriget och medgav att en ”starkt centraliserad apparat som skapats på basis av massornas mycket efterblivna kulturella nivå” hade varit en av ”motsägelserna i krigskommunismen”. Inbördeskriget var nu förbi, den tionde kongressen kände inget vidare behov av dessa anomalier och tog en resolution till förmån för ”arbetardemokrati” inom partiet. Partiarbetare skulle ta sitt pass vid bänken eller plogen; diskussionen om parti frågor, både speciella och allmänna, i de lokala partiorganisationerna skulle uppmuntras, och allting skulle göras för att förverkliga ”en ständig kontroll över de ledande organens arbete av partiets allmänna opinion och en ständig interaktion i praktiken mellan de förra och partiet i sin helhet, tillsammans med främjandet av rapportering från de berörda partikommittéerna inte bara till de högre utan också till de lägre organen”.³⁵

Men sådana aspirationer speglades inte starkt i de förändringar som gjordes i de centrala partiorganens organisation och medlemskap. Kongressen bekräftade septemberkonferensens resolution om upprättandet av ett system av kontrollkommissioner och försökte definiera deras omfattning och funktioner,³⁶ trots att det blev klart att mångfaldigandet av centrala partiorgan inte föll många ur de djupa partileden särskilt i smaken.³⁷ De förefintliga centrala organen undergick små men betydelsefulla förändringar. Centralkommitténs möten varannan vecka som föreskrivits av den åttonde kongressen 1919³⁸ hade kommit ur bruk. Den tionde kongressen krävde att den skulle sammanträda bara varannan månad. Detta gjorde det lättare att öka medlemsantalet till tjugofem. Antalet ”kandidater” som hade rätt att närvara vid kommitténs möten, men inte att rösta, fastställdes inte; vid detta

³⁴ Den relevanta passagen löd: ”Beslut från partiets centra måste verkställas omedelbart och exakt. På samma gång är diskussionen inom partiet av alla kontroversiella frågor om partilivet fullständigt fri till dess beslutet har fattats.” Stadgan fortsatte att räkna upp en stigande straffskalaför underlåtenhet att lyda beslut från högre partiorgan — ”particensur, offentlig censur, tidsbegränsat avlägsnande från allt parti- eller sovjetarbete, uteslutning ur partiet, och uteslutning ur partiet tillsammans med ett meddelande om försummelsen till de administrativa och juridiska myndigheterna”. Det var denna gång inte fråga om att begära av de avvikande att ta tillbaka sina åsikter eller bekänna att de haft fel, allt som krävdes var lydnad i handling.

³⁵ *VKP(B) v Rezoljutsijach* (1941), I, s. 357-358; 360-361.

³⁶ *Ibid.*, I, s. 368-369. De försummelser som kontrollkommissionernas arbete var riktat mot finns definierade i resolutionen som ”byråkrati, karriärism, partimedlemmars missbruk av sin parti- eller sovjetställning, spridande av ogrundade och obekräftade rykten, insinuationer eller andra rapporter som återkastades på partiet eller enskilda medlemmar och som var destruktiva mot partiets enhet och auktoritet.”

³⁷ Detta framgår av anmärkningen från talesmän för partiledningen vid kongressen (*Desjatj S'ezd Rossijskoj Kommunistjeskoj Partii* (1921), s. 27, 42).

³⁸ *VKP(B) v Rezoljutsijach* (1941), I, s. 304.

tillfälle valdes femton.³⁹ Dessa förändringar markerade ingen ny utveckling; de var steg i den gradvisa ombildningen av centralkommittén från det främsta verkande organet till ett högsta råd av partiledare. Det var kanske mera betydelsefullt att den tionde kongressen ökade medlemsantalet både i politbyrån och orgbyrån till sju med fyra ”kandidater”. Sekretariatets konstitution rördes inte, men man sopade undan de sekreterare som suttit de senaste tolv månaderna och som hade misslyckats med att ta itu med oppositionen och stött Trotskij i fackföreningstvisten. Krestinskij, Preobrazenskij och Serebrjakov försvann inte bara från sekretariatet utan omvaldes heller inte till centralkommittén ett säkert tecken på onåd. De tre nya sekreterarna blev Molotov, Jaroslavskij och Michailov; och dessa valdes också för första gången till medlemmar av centralkommittén med ett högt röstetal - klart över sådana gamla partiledare som Zinovjev och Kamenev.⁴⁰ Vilka rivaliteter och beräkningar som kan ha legat bakom dessa utnämningar kan man bara gissa. Det är kanske värt att påpeka att de tre uteslutna medlemmarna av sekretariatet korn att bli Stalins fiender och två av de tre nya medlemmarna hans mest trofasta anhängare. För första gången kan troligtvis Stalins hand skönjas i avgörande partiutnämningar. Hur lite uppmärksamhet som emellertid allmänt fästes vid sådana saker i partiet visas av några egendomliga anmärkningar av Rjazanov vid själva kongressen. Rjazanov klagade över att ”vår trevlige kamrat Bucharin” som var en ren teoretiker, hade uppmanats att framlägga rapporten om partiorganisationen och drog den slutsatsen att ”det finns inga specialister på organisation i centralkommittén och den plats som lämnats vakant efter Sverdlov är fortfarande obesatt”.⁴¹ Under tiden speglades sekretariatets allt större betydelse i partimaskineriet av dess ständigt ökande personal. Det hade inträtt i sina funktioner i maj 1919 med trettio arbetare. Vid tiden för den nionde partikongressen hade det 150 arbetare, ett år senare i början av den tionde kongressen hade antalet stigit till 602 vid sidan av ett militärt detachement på 140 man, som skulle tjäna som vakter och budbärare.⁴²

Knappast mindre viktigt än omorganisationen och förstärkningen av sekretariatet var den tionde kongressens införande av den första systematiska ”utrensningen”.⁴³ Idén fanns implicit i Lenins uppfattning om partiet. ”Det är bättre” hade han redan sagt vid 1903 års kongress, ”att tio arbetare inte skulle kalla sig partimedlemmar än att en skvallerbytta skulle ha rätt och möjlighet att bli medlem av partiet”.⁴⁴ Kvalitet kom före kvantitet, framför allt måste partiet hållas rent. Dess tillväxt var länge synnerligen långsam. Vid början av 1905 års revolution omfattade partiets bolsjevikflygel inte mer än 8 400 medlemmar. Vid början av februarirevolutionen 1917 var antalet 23 600. Ett år senare, efter två revolutioner, hade det ökat till 115 000, därefter ökade det stadigt till 313 000 i början av 1919, motsvarande siffror i januari 1920 och januari 1921 var 431 000 och 585 000.⁴⁵ Men

³⁹ Ibid., I, s. 363; *Desjatj S'ezd Rossijskoj Kommunistjeskoj Partii* (1921), s. 330. Den centralkommitté som valdes av den sjätte partikongressen i augusti 1917 bestod av 21 medlemmar och 8 kandidater (av vilka 12-11 medlemmar och en kandidat - var närvarande vid det berömda sammanträdet den 10 oktober då man beslöt om väpnat uppror). Den sjunde kongressen i mars 1918 reducerade antalet medlemmar till 15 med 8 kandidater. Därefter ökade ständigt medlemsantalet och fastställdes genom en resolution vid den tolfte kongressen 1923 till 40 medlemmar och 15-20 kandidater (*VKP(B) v Rezoljutsijach* (1941), s. 501). Senare ökade det ännu mer.

⁴⁰ Listan över de valda med de avgivna rösterna för var och en var: Lenin 479, Radek 475, Tomskij 472, Kalinin 470, Rudzutak 467, Stalin 458, Rykov 458, Komarov 457, Molotov 453, Trotskij 452, Michailov 449, Bucharin 447, Jaroslavskij 444, Dzerzjinskij 438, Orjonikidze 438, Patrovskij 436, Rakovskij 430, Zinovjev 423, Frunze 407, Kamenev 406, Vorosjilov 383, Kutuzov 380, Sjljapnikov 354, Tuntal 351, Artem 283. Tomskijs och Rudzutaks höga placering förklarades av fackföreningsfrågans framträdande plats vid kongressen (*Desjatj S'ezd Rossijskoj Kommunistjeskoj Partii* (1921), s. 221).

⁴¹ Ibid., s. 161.

⁴² *Izvestija Tsentralnogo Komiteta Kommunistjeskoj Partij (Bolsjevikov)*, nr 29, 7 mars 1921, s. 7. Fördelningen av de 602 medlemmarna av personalen ges (ibid, nr 28, 6 mars 1921, s. 23).

⁴³ Den traditionella översättningen är aningen starkare än det ryska originalordet *tjistka* som betyder rengöring eller rening.

⁴⁴ Lenin, *Sotjinenija*, VI, s. 32-33.

⁴⁵ Dessa siffror är tagna ur den officiella statistiken från partiets centralkommittés statistiska sektion av A. S. Bubnov, *VKP (B)* (1931), s. 612. De siffror som anfördes vid partikongressen var nästan alltid avsevärt högre (t. ex. hävdade den tionde kongressen i mars att totala antalet var 730 000), men motstod tydligen inte partistatistikernas granskning. Ingen av dessa tidiga siffror kan ha gjort större anspråk på exakthet.

det var i enlighet med partitraditionen att denna styrkeökning skulle dämpas av att man erkände farorna i den.

Det var vid den åttonde partikongressen i mars 1919 som man först slog larm. Nogin, en medlem av centralkommittén, talade om ”hemska fakta om dryckenskap, liderlighet, korruption, plundring och oansvarigt uppträdande hos många av partiarbetarna så att håret helt enkelt reste sig på ens huvud”,⁴⁶ och en resolution från kongressen återgav dess slutsats i emfatiska men inte så starkt färgade ordalag:

Element som inte är tillräckligt kommunistiska eller direkt parasitiska flyter in i partiet i en strid ström. Det ryska kommunistpartiet är vid makten och detta attraherar, tillsammans med de bättre elementen, också karriärister ... En allvarlig ”rensning” är oundgänglig i sovjet- och partiorganisationer.⁴⁷

Lenin återvände till temat för partikonferensen i december 1919. Efter att ha hälsat de nya medlemmarna, ”de tusentals och hundratusentals som kom till oss medan Judenitj stod inom ett par versts avstånd från Petrograd och Denikin norr om Orel”, fortsatte han:

Nu när vi har genomfört en sådan utvidgning av partiet så måste vi stänga portarna, vi måste vara särskilt försiktiga. Vi måste säga: Nu när partiet vinner behöver vi inte nya medlemmar. Vi vet utmärkt väl att i ett kapitalistsamhälle i upplösning kommer skadliga element att hänga sig fast vid partiet.⁴⁸

Återupptagandet av inbördeskriget 1920 fördröjde än en gång handlingen och det blev den tionde partikongressen i mars 1921 som slutligen sanktionerade utrensningen. Till och med den försiktiga ordalydelsen i resolutionen antyder behovet av att lugna dem i de djupa leden som hade invändningar:

Det föreligger en yttersta nödvändighet att beslutsamt vända den partipolitiska inställningen till att rekrytera arbetare och rensa partiet från icke-kommunistiska element genom att noggrant undersöka varje enskild medlem av det ryska kommunistpartiet, både i ljuset av hans handhavande av det arbete som tilldelats honom och också i hans egenskap av medlem av det ryska kommunistpartiet.⁴⁹

Det skulle bli granskning både av uppförande och övertygelser: Lenin själv visade vägen genom att låta protokollföra åsikten att ”av de mensjeviker som kommit in i partiet efter början av 1918 borde inte mer än omkring en procent få bli kvar i partiet och att var och en som är kvar borde kontrolleras tre eller fyra gånger”.⁵⁰

I oktober 1921 förkunnade centralkommittén att granskningen skulle börja och den skulle utföras under överinseende av en ”centralverifikationskommitté” på fem medlemmar, inklusive Zalutskij som ordförande och Sjljapnikov som representant för oppositionen, och fyra kandidater, inklusive Molotov och Preobrazjenskij.⁵¹ Denna kommitté kan antas ha fungerat som appellationsdomstol för de lokala partiorganisationer som anförtrotts uppgiften att sälla och korsförhöra sina medlemmar på platsen, och att ha granskat den politiska aspekten på utrensningen. Denna aspekt hölls emellertid vid detta tillfälle i bakgrunden. Den rapport om utrensningen som lämnades till den elfte partikongressen i mars 1922 uppehöll sig vid dåligt uppförande och försummelse av partiplikter som de främsta brott som medförde uteslutning. Lenins anatema mot mensjevikerna kan knappast ha blivit ignorerat; men den framträdande delen av mensjeviker i partiet vid ett senare datum antydde att det inte kan ha tillämpats rigoröst. Numerärt var utrensningen sträng. Av snarast över 650 000 medlemmar uteslöts 24 procent, vilket bragte ner det totala antalet till alldeles under 500 000.⁵² Att utrensningen drabbade intellektuella lite strängare än arbetare och småbönder visas av den beräk-

⁴⁶ *Vos'moj S'ezd RKP (B)* (1933), s. 170.

⁴⁷ *VKP(B) v Rezoljutsijach* (1941), I, s. 307.

⁴⁸ Lenin, *Sotjinenija*, XXIV, s. 572.

⁴⁹ *VKP(B) v Rezoljutsijach* (1941), I, s. 359.

⁵⁰ Lenin, *Sotjinenija*, XXVII, s. 13.

⁵¹ *Odinnadcatyj S'ezd RKP (B)*, (1936), s. 722-725; Lenin, *Sotjinenija*, XVII, s. 532.

⁵² Rapporten om utrensningen finns i *Odinnadcatyj S'ezd RKP (B)* (1936), s. 725-730. Resultaten från Turkestan och från två provinser i RSFSR anlände inte i tid för att införas och de givna siffrorna är därför lägre än i den löpande partistatistiken.

ningen att som en följd proportionen av arbetare och bönder i partiet steg i industriprovinserna från 47 till 43 procent och i de jordbrukande provinserna från 31 till 48 procent.⁵³

Utrensningen 1921-22 sammanföll med en ny period av inre spänning och motsättningar inom partiet som rörde sig om de skarpa tvister som hade provocerats fram av införandet av NEP. De skarpa resolutionerna från den tionde kongressen i mars 1921 om partidisciplinen och åtstramningen av partiorganisationen krossade ”arbetaroppositionen” såsom en öppen gruppering. Men dess medlemmar hade inte blivit övertygade och oron i partiet hade inte dämpats. Det första öppna bråket tycks ha startat från en enmansrevolt. En viss Mjasnikov, till ursprunget arbetare från Perm som vunnit anhängare i partikretsar både i Petrograd och Ural, började agitera för ”pressfrihet åt alla från monarkister till anarkister”. I maj 1921 skrev han ett memorandum till stöd för sina idéer till partiets centralkommitté och följde upp detta med en publicerad artikel. Han var tillräckligt betydelsefull för att få ett personligt brev från Lenin, där denne försökte övertyga honom om det felaktiga i hans åsikter.⁵⁴ Mjasnikov fortsatte emellertid med att agitera och när han kallades till ordningen av orgbyrån publicerade han i sin födelsestad Perm sitt eget brev och sin artikel, Lenins svar och hans svar till Lenin, tillsammans med en protest från lokala partimedlemmar mot orgbyråns censur. Detta blev tydligen för mycket. Maskineriet gick långsamt. Men den 20 februari 1922 uteslöt politbyrån Mjasnikov ur partiet, med rätt att begära återinträde efter ett år. För första gången hade det av den tionde kongressen godtagna straffet för ”fraktionerande aktiviteter” försiktigtvis tillämpats.

Denna episod skulle ha varit betydelselös om den inte hade följts av ett utbrott av förnyat missnöje i partiet, inspirerat av tillämpningen av NEP; partiledningen övergav kommunismen, gjorde eftergifter mot bönderna på proletariats bekostnad och blev själva kontrarevolutionära och borgerliga. De föreslagna garantierna för utländska kapitalister var den populäraste måltavlan; och Sjljapnikov, som fortfarande var medlem av partiets centralkommitté var än en gång oppositionens huvudgestalt. I augusti 1921 sammankallade Lenin ett gemensamt möte med centralkommittén och kontrollkommissionen i enlighet med ”punkt 7” i marsresolutionen och föreslog att Sjljapnikov skulle uteslutas ur partiet. Han misslyckades emellertid med att nå de nödvändiga två tredjedelarnas majoritet — ännu en gång bevis på hur kraftigt man ogillade kraftåtgärder mot framstående partimedlemmar: och Sjljapnikov undkom med en varning.⁵⁵ Detta följdes av att man instiftade en ”diskussionsklubb” i Moskva och den blev snabbt fokus för oppositionen mot NEP. En partikonferens i december 1921 uppmanade partiarbetare att förklara ”partidisciplinens och partisolidaritetsens roll och betydelse” för medlemmarna och att ”illustrera nödvändigheten av disciplin med exempel hämtade från våra segrar och nederlag under hela perioden för partiets historia och utveckling”.⁵⁶ Diskussionsklubben i Moskva upplöstes på partiets centrala kontrollkommissions initiativ i januari 1922.⁵⁷

Det verkade därför troligt att, trots att arbetarnas opposition från 1921 var död och begravnen, den elfte partikongressen, som skulle sammanträda i mars 1922, skulle komma att stå inför en åtminstone lika stark kritik och ett åtminstone lika allvarligt hot mot partienigheten som sin föregångare. I början av kongressen började kritikerna mot den officiella politiken att organisera sig och hade, eftersom de var medvetna om sin svaga ställning, den förtvivlade idén att försöka uppbåda stöd från utländska kommunister genom en appell till Kominterns exekutivkommitté (EKKI). Appellen som kom att bli känd som ”de tjugotvå deklARATION” gick långt och i detalj in på oppositionens klagomål i ordalag som direkt återkallade den gamla arbetaroppositionen till vilken hälften av undertecknarna hade hört:

⁵³ A. S. Bubnov, *VKP (B)* (1931), s. 557.

⁵⁴ Lenin, *Sotjinenija*, XXVI, s. 472-475; Mjasnikov-affärens historia finns ibid., XXVI, s. 683-684, not 211.

⁵⁵ Ibid., XXVII, s. 538; av 27 närvarande vid centralkommitténs möte röstade 17 för uteslutning - en fattades för de nödvändiga två tredjedelarna (*Odinnadcatyj S'ezd RKP (B)* (1936), s. 182).

⁵⁶ *VKP(B) v Rezoljutsijach* (1941), I, s. 413.

⁵⁷ Lenin, *Sotjinenija*, XXVII, s. 536-537.

Vid en tid då det borgerliga elementets styrkor trycker på från alla håll, när de till och med tränger in i partiet, vars sociala sammansättning favoriserar detta (40 % arbetare 60 % icke-proletärer) för våra ledande centraler en oförsonlig splittrande kamp mot alla dem, speciellt proletärer, som tillåter sig att bilda sig en egen uppfattning och tillämpar alla sorters repressiva åtgärder mot att sådana åsikter uttrycks i partikretsar.

Försöket att dra de proletära massorna mot staten kallas ”anarkosyndikalism” och dess förespråkare blir föremål för förföljelser och onåd ... Partiets och fackföreningsbyråkratins förenade styrkor drar nytta av sin ställning och sin makt och ignorerar våra kongressers beslut om att verkställa arbetardemokratis principer.

Deklarationen slöt:

Vår ställning i partiet är så beklagansvärd att den tvingar oss att vända oss till er för hjälp och på det sättet undanskaffa hotet om splittring som hänger över vårt parti.⁵⁸

Det var inte svårt att handlägga frågan i EKKI genom en förmildrande resolution som förklarade att det ryska partiets ledning var fullständigt medveten om dessa faror och fördömde milt oppositionen för att sätta partienheten i fara genom att slå in en öppen dörr.⁵⁹ Men den elfte partikongressen hade en mycket allvarligare mening. En kommission som bestod av Dzerzjinskij, Zinovjev och Stalin fann ingen svårighet i att döma de tjugotvå för brottet att organisera en fraktion och rekommenderade uteslutning ur partiet för de fyra ringledarna (vid sidan av Mjasnikov som redan lidit detta straff): Kollontaj, Sjljapnikov, Medvedev, Mitin och Kuznetsov.⁶⁰ På denna rapport beslöt kongressen att utesluta de två sistnämnda som var ganska obskyra och gav en reprimand åt de tre första. Det är betydelsefullt att trots resolutionerna från den tionde kongressen, den sista Lenin var med på, var fortfarande det högsta partiorganet motvilligt mot att tillämpa uteslutningsstraffet mot kända och beprövade partimedlemmar. Trots krisförhållandena och ledarnas skarpa appell fick den toleranta traditionen inom partiet en svår död.

Trots denna mildhet mot förvillade individer, visade den elfte kongressen ingen tvekan när det gällde att ännu en gång strama åt det centraliserade kontrollmaskineriet inom partiet. Solts, talesmannen för den centrala kontrollkommissionen, lade fram frågan om partidisciplinen i en brutalt uppriktigt analogi:

Vi vet mycket väl hur man talar om demokratiseringen av en armé, som vi måste upplösa. Men när vi behövde vår egen armé, inplanterade vi i den samma disciplin som är ett obligatorium för varje armé.⁶¹

Men det var Lenin som skapade sensation på kongressen genom att i mycket mer specificerade ordalag återvända till förra årets tema om ”diskussioner med gevär”. I sin huvudsakliga rapport beskrev han NEP som en reträtt — en svår militär operation som krävde den mest rigida disciplin:

Då måste disciplinen bli mer medveten och är hundra gånger mer nödvändig därför att när en hel armé retirerar är det inte klart för den, den ser inte, var den skall stanna, den ser bara reträtt: då är ibland ett par röster i panik nog för att få alla att springa. Då är faran oerhörd. När en sådan reträtt genomförs med en riktig armé tar man fram kulsprutor och när den ordnade reträtten blir oordnad, ges ordern: Eld! Och mycket riktigt ... I ett sådant ögonblick är det oundvikligt att straffa, strängt, hårt och obarmhärtigt, det minsta brott mot disciplinen.

Efter att ha förklarat att denna nödvändighet var tillämplig ”inte bara på några av våra angelägenheter inom partiet”, kastade Lenin fram en attack mot mensjeviker, SR och deras utländska sympatisörer och förklarade att ”för att visa allmänheten vad mensjevism är måste vår revolutionära domstol skjuta”.⁶² Än en gång var texten mångtydig. Men användningen av vad som tycktes vara samma hotelser mot avvikande partimedlemmar som mot mensjeviker och SR var ny och upprö-

⁵⁸ *Rabotjaja Oppozicija: Materialy i Dokumenty* (1926), s. 59-60.

⁵⁹ *Kommunistitjeskij Internacional v Dokumentach* (1933), s. 275-276.

⁶⁰ *Odinnadcatyj S'ezd RKP (B)* (1936), s. 693-700.

⁶¹ *Ibid.*, s. 177.

⁶² Lenin, *Sotjinenija*, XXVII, s. 239-240.

rande. Sjljapnikov klagade på att Lenin hade hotat oppositionen med ”kulsprutor”⁶³ och Lenin mildrade i sitt avslutningstal det pinsamma intrycket genom att förklara att kulsprutorna var avsedda för ”de människor vi kallar mensjeviker och SR”, och att, vad det gällde partiet ”är det en fråga om partidisciplinära åtgärder”⁶⁴ — sådana som uteslutningsstraff som den förra kongressen godtagit.

De slutgiltiga slutsatserna av Lenins tal drogs alltså inte vid kongressen, och Lenin själv skulle kanske ha ryggat tillbaka inför dem. Inte desto mindre hade atmosfären förändrats t.o.m. från kongressen året förut. En monstruös resolution ”Om förstärkningen av partiet och nya uppgifter” fördömde de ”klickar och grupperingar som här och var har reducerat partiarbetet till fullständig förlamning”, och uppmanade centralkommittén ”att i kampen mot sådana fenomen inte väja för uteslutningar ur partiet”.⁶⁵ Kongressen antog en ny stadga för partiets kontrollkommissioner och förklarade att ”kontrollkommissionernas arbete måste fortsätta verifikationskommittéernas arbete” och detta innebar att utrensningarna 1921-22 skulle omformas från en enkel operation till en fortlöpande process.⁶⁶ Mer frapperande var kanske en utveckling av den centrala kontrollkommissionens funktioner, som förkunnades vid nästa kongress ett år senare:

Vi har koordinerat vårt arbete med organ som genom sina aktivitetens natur är i nära kontakt med kontrollkommissionen: dessa är domstolsorganen och GPU:s organ ... Medlemmar av partiet ställs då och då inför rätta eller faller i GPU:s händer. För detta ändamål har vi upprättat kontakt med högsta domstolen. Den informerar oss om varje kamrat som ställs inför rätta ... Likadant med GPU. Vi har ordnat saken så att vi har vår undersökare i GPU och så snart som en kommunist sak kommer upp tar han hand om den såsom undersökare från kontrollkommissionen.⁶⁷

Det var till ömsesidig nytta. GPU fick direkt stöd från partiet: partiets kontrollkommission kunde få assistans från GPU för att föra sina egna uppgifter vidare. Det är inte orättvist att säga att den huvudsakliga yttersta skillnaden mellan tjekan och GPU var att medan den förra riktade sina aktiviteter uteslutande mot fiender utanför partiet, så agerade GPU opartiskt mot alla fiender till regimen, bland vilka avvikande partimedlemmar nu vanligen var de viktigaste. Skillnaden berodde inte på någon förändring i institutionens karaktär, utan på den förändring som kom över den politiska scenen när partiet fick politiskt monopol i sovjetstaten. Det blev allt svårare att skilja mellan brist på partiloyalitet och förräderi mot staten.

En annan händelse inträffade så snart den elfte kongressen var slut. Centralkommittén vidtog ännu en ombildning av sekretariatet. Den 4 april 1922, två dagar efter det att kongressen slagit igen, innehöll Pravda två blygsamma notiser på första sidan, på det utrymme som vanligen var reserverat för rutinmässiga partimeddelanden:

Centralkommittén, vald av det ryska kommunistpartiets elfte kongress, har fastställt centralkommitténs sekretariat enligt följande: kamrat Stalin (generalsekreterare), kamrat Molotov och kamrat Kujbysjev.

Sekretariatet har bestämt följande mottagningstider för centralkommittén från 12-3: måndag - Molotov och Kujbysjev; tisdag - Stalin och Molotov; onsdag - Kujbysjev och Molotov; torsdag - Kujbysjev; fredag - Stalin och Molotov; lördag - Stalin och Kujbysjev.

Den enda nyheten här var att centralkommittén hade en generalsekreterare med två assistenter i stället för tre jämställda sekreterare. Molotov hade varit sekreterare och medlem av politbyrån under det gångna året. Kujbysjev var nykomling; den elfte kongressen hade just valt honom till kandidatmedlem av politbyrån. Stalins utnämning hade inte diskuterats offentligt, trots att den förmodligen hade stötts och blötts i partikretsar. Ingenting tyder på att den hade väckt något motstånd, utom kanske en anmärkning i hastigt mod av Preobrazjenskij vid kongressen; han nämnde Stalin vid namn och frågade om det var tänkbart att en man skulle kunna ansvara för arbetet inom såväl två

⁶³ *Odinnadcatyj S'ezd RKP (B)* (1936), s. 107.

⁶⁴ Lenin, *Sotjinenija*, XXVII, s. 262.

⁶⁵ *VKP(B) v Rezoljutsijach* (1941), i, 434.

⁶⁶ *Ibid.*, I, s. 441-442.

⁶⁷ *Dvenadcatyj S'ezd Rossijskoj Kommunistitjeskoj Partii (Bolsjevikov)* (1923), s. 221-222.

kommissariat som politbyrå, orgbyrå och ett dussin partikommittéer.⁶⁸ Meddelandet i Pravda tycks inte ha väckt någon större uppmärksamhet.

Nästan två månader efter utnämningen av den nya generalsekreteraren, den 26 maj 1922, fick Lenin ett slaganfall som resulterade i permanent invaliditet som hindrade honom att återuppta arbetet utom för en kort tid och med mycket reducerad kraft följande höst och vinter. Dessa två händelser markerar en epok i partiets historia. I mer än tolv månader avstannade de bittra dispyterna från de två senaste åren eller fortsattes enbart bakom kulisserna. Osäkerheten om framtiden som orsakats av Lenins sjukdom, Stalins starka och effektiva hand på rodret och den markanta förbättringen av den ekonomiska situationen efter skörden 1922 kan allt ha bidragit till denna intervall av förhållandevis lugn. När det bröt ut skarpa meningsskiljaktigheter 1923 tog de den nya formen av en ohöljd maktkamp, vars pris var fullständig kontroll inte bara över partiet utan också över staten. Lenin hade själv kombinerat de båda funktionerna så att de inte längre gick att skilja från varandra. På samma sätt som partiet genom att slå ner sina rivaler hade tyckts suga upp staten, sög nu staten upp partiet i sig.

⁶⁸ *Odinnadcatyj S'ezd RKP (B)* (1936), s. 89.